

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İDİL
(Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu Bildirileri)

Editör

Yrd. Doç. Dr. M. Nesim DORU

İstanbul-2011

SÜRYANİ ATASÖZLERİNİN EĞİTİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Süleyman KARACELİL

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

Kültürlerin yansıması olan atasözleri değişik kültürleri tanıma açısından büyük önem arz eder. Atasözlerinde her kültürün kendine has özellikleri bazen gizli bazen de açık bir şekilde dile getirilmektedir. Toplumların sahip olduğu kültürel değerler arasında ehemmiyet arzeden hususlardan birisi de eğitimidir. Eğitim açısından Süryani kültürünün özelliklerini tanıma noktasında atasözleri son derece önemli kültür hazinesidir. Bu tebliğde Süryani atasözlerinden hareketle Süryani halkının eğitim anlayışı imkan nispetince tespit edilerek ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Süryani Atasözleri, Gelenek, Eğitim.

Absract

Proverbs which are reflections of cultures have a large importance in terms of knowing different cultures. Every cultures' characteristic features, sometimes in a way of indefinite but sometimes in a way of definite are put into words. Also one of the matters that have an importance among the communities' their own cultural values is education. In terms of education proverbs are immensely important in point of knowing the features of Syrian (Süryani) culture. In this paper, Syrian public's comprehension of education will be fixed in proportion of possibility and will be manifested.

Key Words: Syrian Proverbs, Tradition, Education.

Giriş

İnsanoğlu, varolduğu günden itibaren duygu, düşünce ve inançlarını değişik yöntemlerle dile getirme ihtiyacı duymuştur. İnsanoğlunun geliştirdiği en mükemmel iletişim sistemi dildir. İnsanoğlu, dil aracılığıyla her türlü duygu, düşünce, istek ve arzusunu ifade eder. Dil, bir milletin sahip olduğu kültür, gelenek, görenek, dünyaya bakış tarzı vb. birçok özelliği taşıyan ve sonraki nesilere aktaran en önemli araçtır. Farklı kültürlerle ait özellikler dil aracılığıyla kavranabilir. Atasözleri her millette var olan dil hazineleridir. Atasözleri, bir milletin kültürünü, inançlarını, geleneklerini ve yaşayış tarzını yansıtan ve yüzyıllar ötesinden günümüze taşıyan sözlü edebiyat ürünleridir. Atasözleri ait olduğu milletin yaşam tarzını, hayat tecrübesini, kültür seviyesini ve dünyaya bakışını, örf ve âdetlerini, inanışlarını ayrıca toplumsal ve doğal olayları dile getirir.

Her ulusun kendi yaratılışına ve içtimaî bünyesine uygun bir kanunu olduğu gibi kendisine has duygusu, zevki, edebiyatı ve halk edebiyatının en zengin kısmını teşkil eden atasözleri ve diğer bazı değerleri vardır. Herhangi bir ulusun içtimaî ve kültürel

alandanda ne gibi merhalelerden geçtiği, nasıl bir değişim evresi yaşadığı ve bugün ne durumda bulunduğu öğrenilmek istenirse o milletin, millî tarihi ve diğer hususî varlıklarının yanında atasözlerini de incelemek icap eder.¹

Pek çok kültürde olduğu gibi Süryani halkı da kendi kültürel zenginliğini oluşturan unsurlardan olan atasözlerini kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa taşımaya başarmıştır. Binlerce yıllık tarihe sahip olan Süryani halkının zengin bir atasözleri hazinesi bulunmaktadır. Süryani atasözleri incelendiğinde Türk atasözleri ile olan bazı benzerlikler dikkat çeker. Kabaklı'ya göre "Hemen bütün milletlerde benzer anlamlara gelen atasözleri vardır. Bu durum kavimler ve soylar arasında eski ve bilinmeyen manevi ilişkileri göstermektedir. Hangi milletten olursa olsun insanların düşünce yapısının çok defa aynı noktalarda birleştiği de şüphesizdir."² Kanaatimizce insanın var oluşundan bu yana üzerine eklenerek, kuşaktan kuşağa aktarılan atasözleri her şeyiyle tek bir millete ait olamaz. Bugün olduğu gibi geçmişte de yeryüzünde başka toplumlarla göçler, savaşlar, kültürel, siyasî ve ekonomik ilişkiler doğrultusunda etkileşim kaçınılmazdır. Bunun tabii sonucu olarak milletlerin kültürü, tarih boyunca iç ve dış tesirlerden etkilenerek çeşitlilik kazanmıştır. Bu nedenle bir kültür zenginliğinin ifadesi olarak ortaya çıkan, özlü anlatım araçları olan, farklı uluslara ait atasözleri arasındaki benzerlikler de tabiidir. Milletlerarası atasözlerindeki bu şartıcı benzerlik, atasözlerinin sadece ulusun kendi içinde değil milletlerarası iletişim ve kaynaşmaya yol açan kültürel bir köprü görevi gördüklerini isbat eder. Kültür alışverişinde bulunmamış bir kültürün varlığından söz etmek mümkün değildir. Ancak biz burada asıl amacımız olmadığı için mevzubahis olan atasözü ve deyimlerin Türkçe'de mevcut versiyonları ya da benzerlerini dile getirerek mukayese içerisine girmeyeceğiz.

Atasözleri, toplumun felsefesini yansıtan özlü sözler olarak bize sahip olduğu kültürün eğitime bakış açısı hakkında ipucu verirler. Kanaatimizce folklor ürünlerinden olan atasözlerinden yalnızca milli duyguların geliştirilmesinde değil, insanlığın ortak değerlerinin tanıtılması ve onlara karşı olumlu tutumlar kazanılmasında da faydalanılabilir. Doğal olarak folklor ürünleri eğitimde tek başlarına değil, tamamlayıcı birer unsur olarak kullanılırlar. Halk bilimi uzmanları çalışmaları ile onları kaybolmaktan kurtarıırken eğitim işi ile ilgilenenler de onları bir şekilde eğitim alanına taşımalıdır. Halk bilimi uzmanlarının derledikleri bütün malzemeleri doğrudan eğitimde kullanmaları doğal olarak beklenilmez. Bu iş farklı bilim alanlarından ve eğitimle ilgilenenlerin çabaları ve işbirliği ile olacaktır. İşte bizim burada yaptığımız çalışma Süryani kültürünün eğitim anlayışını, bütün kaynakları ve yaşayan kültürü incelemek suretiyle yapılan bir çalışma olmadığı için dile getirdiğimiz hususlar da Süryani "kültüründe eğitim anlayışı kesin olarak şu şekildedir", biçiminde yargı bildirecek değildir. Burada Süryani kültüründe sık kullanılan kavram ve ifadelerden hareketle söz konusu olabilecek muhtemel yaklaşımlar ve manaları dile getirmiş olacağız.

¹ Dehri Dilçin, *Edebiyatımızda Atasözleri*, TDK Yayınları, Ankara 2000, s. XV.

² Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı 1*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 80.

Eğitim terimi ile nitelendirdiğimiz her olgu ve olayın içinde bir öğrenme – öğretme eylemi vardır. Burada öğrenen - öğreten varlık olarak söz konusu olan insandır. İnsanın eğitilmesinde toplum tarafından etkili ve belirleyici olan her şey eğitimin sosyal temelleri olarak ele alınmıştır. Toplum tarafından etkili ve belirleyici olan konular atasözlerinde işlenmiştir. Dolayısıyla atasözlerini eğitim süreci içinde kullanmak öğrenim açısından oldukça etkili bir yöntem olacaktır. Bu nedenle halk biliminin en önemli ürünlerinden olan atasözleri eğitim amacıyla kullanılabilir. Bu anlayıştan hareketle Süryani atasözlerinde eğitim üzerine yaptığımız çalışmamız esnasında Ercan Akçay'ın Aram yayınlarından çıkan "*Süryânî Atasözleri*" adlı eseri ile Süryânî araştırmacı Lahdo İshak'ın İdil'deki Süryânilere ait atasözleri içeren "*Emsâl Min Bazebedey*" isimli eserlerinden faydalandık. Bu iki çalışmanın varlığı, atasözlerin tespiti hususunda kapsamlı bir saha çalışması yapmamıza ihtiyaç bırakmadı. Buna rağmen büyük ölçüde ele aldığımız atasözlerini bölgede yaşayan Süryanilerle yüzyüze görüşerek teyide tabi tutmaya çalıştık. Eğitimle ilgili Süryani atasözlerine geçmezden önce atasözünün tanımı üzerinde kısaca durmak yerinde olacaktır.

Atasözü

Göktürk, Uygur ve Karahanlılar dönemlerinde atasözü kavramı "sab", "sav" sözcüğüyle karşılanmıştır. XI. asırda Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig'de sav yanında mesel ifadesini de kullanmıştır. Habeşçe "mesl, mesâle"; Ârâmice "meslâ, mäsâl" sözcükleri, Arapça'da "masal, mesel" ve çoğul şekliyle "emsal" biçimini almış ve bu sözcük "mukayese, karşılaştırma" anlamından atasözü kavramına doğru genişlemiştir. Arapça'dan Farsça ve Türkçe'ye geçen bu sözcük, mesel, durûb-ı emsâl, darb-ı mesel şekillerinde XX. asır başlarına kadar kullanılmıştır³.

"Halkın, doğal ve toplumsal olaylarla ilgili kanaatlarını belirleyen özlü, kısa, geleneksel halk anlatımı"⁴ şeklinde tanımı yapılan atasözlerinin "ilk söyleyicileri tesbit edilemeyen, hayat prensibi olacak fikir ve düşünceleri, din, ahlâk, hukuk, iktisad, terbiye, gelenek ve görenek ile tabiat hâdiselerinden, teknikten vb. çıkacak kâideleri müşahhasan mücerrede giden yolla, bâzen bir fıkra kılığında söz ve yazı ile nesillerden nesillere intikal ettiren hikmetli cümleler"⁵ şeklinde de tanımı yapılmaktadır. Bunun haricinde "Kuşaktan kuşağa halk ağzında dolaşan, kimin söylediği bilinmeyen, bir takım gerçekleri kısa ve öz bir şekilde ifade eden sözler"⁶, "milletin meydana getirdiği ve binlerce yıldan beri benimseyerek hayat düsturu edindiği hikmetli, özlü ve veciz sözler"⁷ ya da "nesilden nesile geçerek bugüne ulaşan ve atalarımızın hayat tecrübelerini, düşünce ve anlayışlarını öğüt hâlinde anlatan ve milletin ortak malı olan yalın sözler"⁸ şeklinde de tarifler yapılmaktadır.

³ Şükrü Elçin, "Atalar Sözü", Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yayını, Ankara 1998, s. 453-454.

⁴ Orhan Acıpayamalı, *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1978, s. 283.

⁵ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 625

⁶ Sabahat Emir, *Atasözleri ve Vecizlerin Açıklamaları*, Emir Yayınları, İstanbul 1983, s. 25.

⁷ Hasan Köksal, *Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*, Toker Yayınları, İstanbul 2002, s. 200.

⁸ Fethi Gözler, *Türkçe Deyimler Türkçe ve Edebiyat Terimler Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1994, s. 171.

Verilen tanımların ortak noktası, atasözlerinin yaşanan olaylar ve tecrübeler doğrultusunda, eskiden söylenmiş olması, söyleyeninin belli olmaması ve bu sözlerin insanlar tarafından benimsenmiş olması gerçeğidir. Atasözlerinin amacı ise; yol göstermek, ders ve öğüt vermek, insanların ibret alması için gerçekleri bildirmektir.

Süryani Atasözlerinin İrdelenmesi

İçinde eğitim ya da eğitimle ilgili kavram geçen atasözlerini alt alta sıralayarak değerlendirmekle Süryani kültüründe eğitimin mahiyetini ya da tek ve net bir eğitim anlayışını ortaya koymak mümkün değildir. Çünkü tespit ettiğimiz Süryani atasözlerinin hepsi bir birini tamamlayan, destekleyen ifadeler olmayıp, birbirini cerheden, zıt gibi görünen atasözleri de mevcuttur. Mesela “gülден diken dikenden gül olur”⁹, “yılan yılanlık doğurur”¹⁰ atasözleri buna güzel bir örnektir. Zahiren bakıldığında bu ifadeler birbirine karşıt anlam taşıyan, zıt atasözleri olarak dikkat çekmektedir. Ancak bu durumu birbiriyle telif edilemez iki farklı yaklaşım olarak değerlendirmek doğru değildir. Zira hakikatin farklı boyutları olabilir. İtibara göre durum değişebilir. Veya hakikatin biri ideal manayı dile getirirken diğeri ise vakiayı tespiti ifade eden bir atasözü veya deyim olabilir. Yani gerçekte olanla olması gerekenin dile getirildiği manalar atasözü ve deyimlerde mevcuttur. Tabiidir ki burada verilen mesajlarda yaşanmış tecrübeler dile getirilmekte olup yaşanmış tecrübelerin tezahür biçimleri farklılık gösterebilir. Yaşanan herhangi bir tecrübeye mukabil tam zıddı tecrübeler de belli ölçülerde yaşam içerisinde rastlanılmaktadır. “Yıldandan yılanlık doğar” atasözü ile “gülден diken dikenden gül olur” atasözlerinin bu noktada yaşanmış tecrübelerin farklılığını dile getirdiği düşünülebilir. Bu nedenle yaptığımız bu çalışmada amacımız “Süryani eğitim anlayışı budur” şeklinde kesin yargı ve sınıflamalarla sonuca gitmek değil; “bu manaya da rastlanmaktadır” şeklinde atasözlerinin taşıdıkları manaları dile getirmektir.

Ancak şu hususu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Süryani kültüründe bilgi ve akla büyük önem verilmektedir. Süryani atasözlerinde “cahil olan zalimden daha beterdir”¹¹ denilmek suretiyle bilinen en şeni davranış yani zulüm sahibi kimselerden daha kötü olarak cahil ve bilgisiz kimselere işaret edilmesi dikkat çekicidir. Ayrıca “cahil insan hayatta eziyet çeker ve başkalarına dert olur”¹² ifadesi de cahil insanın sosyal hayat içerisinde nasıl ve ne durumda olacağını açık şekilde dile getirmiş olmaktadır. Bunun haricinde “akıl baş tacıdır herkesin başında olmaz”¹³ ifadesiyle aklın önemine işaret edilirken “bilen bilir bilmeyen mercimek buketidir”¹⁴ ifadesinde de bilgisiz kimsenin mercimek buketi gibi değersiz bir varlık olarak nitelendirilmesi söz konusudur.

⁹ Lahdo İshak, *Emsâl Min Bazebedey*, Matbaatu'l-ilm, Dimaşk 1994, s. 280.

¹⁰ Lahdo İshak, *age.*, s. 68.

¹¹ Ercan Akçay, *Süryani Atasözleri*, Aram Yayınevi, Almanya 2005, s. 14.

¹² Akçay, *age.*, s. 14.

¹³ Akçay, *age.*, s. 8.

¹⁴ Akçay, *age.*, s. 11.

“Bilgisi eksik olan dindarlar insanları dinden, yarı okumuş hekimler canlarından ettiler”¹⁵ ifadesiyle de az bilginin yol açacağı büyük tehlikelere işaret edilmektedir.

Ailede Eğitim

Aileye yönelik atasözleri arasında öncelikle dikkat çeken husus anne-baba ya’da aile bireylerinin mükemmel ve örnek insanlar olmasının önemi üzerindedir. “İnsan ölür ismi kalır hayvan ölür derisi kalır”¹⁶ ifadesinde öncelikle insanın adam gibi adam olmasının gereği dile getirilmektedir. Genel bir anlam olsa da bu husus dikkat çekicidir. “İnsan aslından gelir”¹⁷ (her şey aileden tevarüs edilir) atasözü de insanın aslına ve kökenine verilen ehemmiyetin ifadesidir. “Asalet sahibi aileden kız getir hasır üzerine yatsanız dahi”¹⁸ atasözünde ise asaletin ve soyun ne derece önemli olduğunu görmekteyiz. “Geçmiş gelecektir”¹⁹ atasözünde de kişinin geçmişiyle övünmesinin uygun görüldüğü, geçmişin kaydedeğer önem arzettiği dikkat çekmektedir.

“Büyük-yaşlı evin bereketidir”²⁰ atasözü de aile içinde büyüklere verilen değer ve saygının ifadesidir. Bu atasözünün açıklamasında yaşlı ihtiyaç halinde ev ehlinin yanlışlarını düzeltip rehberlik ettiğine dikkat çekilmekte ve ailede eğitimde büyüğün önemine işaret edilmektedir.²¹ Burada da aile içi eğitimde büyüklerin önemi bu şekilde vurgulanmış olmaktadır. “Evin en büyük yöneticisi baba, en çalışkan öğretmeni de annedir”²² atasözü ise anne ve babaya ev içinde biçilen rolü açık ve net şekilde dile getirmektedir. Buna göre babanın idareci ve otorite olma yönü dile getirilirken annenin de eğitmeni olarak çocukların eğitimiyle birinci derece sorumlu olduğu vurgulanmış olmaktadır. “Her şey Allah”ın elindedir fakat ayran annemin elindedir”²³ ifadesinde de ailede annenin konumu sağlıklı şekilde tespit edilmiş olmaktadır. “Papazların oğulları her şeyi bilirler”²⁴ atasözünde ise aile içinde ebeveynin sahip olduğu kültür ve birikimin çocuklara geçtiğine, çocuğun yetiştiği aile ve ortama göre farklı kültür, bilgi ve malumat düzeyine sahip olacağına işaret edilmektedir.

Eğitimin İmkânı Üzerine

Uzun bir süreç olan eğitim faaliyeti sonucunda bireyde istenen davranış değişikliklerini ortaya çıkarmanın, olumlu sonuçlar elde etmenin her zaman mümkün olup olmayacağı noktasında değişik görüşler ortaya konulmuştur. Bu konuda ileri sürülen 3 ayrı görüş vardır: 1. **İyimser(Optimist) Görüş:** Eğitimin gücünü ve etkisini savunanların görüşüdür. Bu görüş mensuplarına göre terbiyenin gücü ve etkisi

¹⁵ Akçay, *age.*, s. 11.

¹⁶ Lahdo İshak, *age.*, s. 21.

¹⁷ Lahdo İshak, *age.*, s. 27.

¹⁸ Lahdo İshak, *age.*, s. 23.

¹⁹ Lahdo İshak, *age.*, s. 185.

²⁰ Lahdo İshak, *age.*, s. 237.

²¹ Lahdo İshak, *age.*, s. 237.

²² Akçay, *age.*, s. 20.

²³ Akçay, *age.*, s. 24.

²⁴ Akçay, *age.*, s. 38.

büyüktür. İstenildikten sonra herkese amaçlanan eğitimin verilebilmesi mümkündür. **2. Kötümser (Pesimist) Görüş:** Bu anlayışa göre kalıtım esas olup, eğitimin çok fazla etkisi olamaz çünkü eğitimle karakter değiştirilemez. Bu görüş mensuplarına göre bireyin eğitilmesi zor, neredeyse imkânsızdır. Ancak bireyin yaratılıştan sahip olduğu hususlar eğitilebilir, aksi takdirde onun eğitilmesi pek mümkün değildir. **3. İzafiyeci (Relativist) görüş:** Buna göre; insanın yaratılışında bir takım esaslar vardır, terbiye bunları bazen değiştirir, fakat insanda olmayanı ise hiçbir şekilde veremez.²⁵

Süryani halkının eğitim felsefesini dile getiren atasözlerinde eğitimle insanın değişebileceği görüşünün yanında eğitimin insanı değiştirmeyeceğini dillendiren atasözleri de mevcuttur. Mesela “dağ değişir insan tabiatı değişmez”²⁶, “bedendeki âdeti kefinden başka şey değiştirmez”²⁷ atasözleri eğitimle insanın değişmeyeceği tezini desteklemekte insanın her ne surete olursa olsun değişmeye kapalı olduğunu vurgulamaktadır. Buna mukabil yukarıda belirtilen atasözlerine muhalefet eden bir başka atasözünde de insanın eğitimle değişebileceği, çevre, aile her nasıl olursa olsun buna zıt özelliklere sahip bireylerin olmasının söz konusu olduğu dile getirilmektedir. “Güliden diken dikenden gül olur”²⁸ atasözü bu çerçevede son derece ehemmiyetlidir. Bu atasözü insanın eğitimle değişebileceğinin en güzel ifadesidir.

Eğitimde Aile ve Çevrenin Önemi

Çocuk için bedenî ve ruhî her açıdan en mükemmel yetişme ortamı ailedir. Çocuk bakımı ve çocuk eğitimine dair kurulan çocuk yuvaları ve benzeri müesseselerin ne kadar iyi olursa olsun her şeyiyle ailenin yerini tutamayacağı açıktır. Kreşler, anaokulları yurtlar, bakıcılar ve diğerleri olsa olsa yardımcı birer birim olabilirler. “Çocuk birçok kabiliyetle dünyaya gelir. Ancak ondaki bu potansiyel kabiliyetin ele alınarak işlenmesi ve bir bütünlük içerisinde geliştirilmesi gerekir. Bu faaliyetlerin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi, bütün toplum kurumlarının işbirliğine bağlıdır. Fakat ilk ve temel görevin ailede başladığını söylemek yerinde olur”²⁹.

Süryani kültüründe eğitimde ailenin rolü ve fonksiyonun en iyi şekilde anlaşılıp tespit edildiğini ve aileye gereken önemin hayret verici bir biçimde dile getirildiğini görmekteyiz. Süryanilere göre çocuk eğitiminin merkezi ailedir. “Çocuk için en yüksek okul ev terbiyesidir”³⁰ ve “ev medresedir”³¹ atasözleri eve yükledikleri misyon itibarıyla son derece önemli görünmektedir. Bunun yanında “evini terbiye eden Allah’ın evini terbiye eder”³² atasözü de ebeveynlere mesuliyet ve sorumluluk

²⁵ Bkz. M. Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), İstanbul 1989, s. 19-25.

²⁶ Lahdo İshak, *age.*, s. 170.

²⁷ Lahdo İshak, *age.*, s. 179.

²⁸ Lahdo İshak, *age.*, s. 280.

²⁹ M. Faruk Bayraktar, “Ailenin Eğitim Görevi”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1995, sayı 2, s. 117.

³⁰ Akçay, *age.*, s. 15.

³¹ Lahdo İshak, *age.*, s. 42.

³² Lahdo İshak, *age.*, s. 100.

yüklemekte, onların evini, aile bireylerini en güzel şekilde eğitmesi adına güzel bir temsille konuyu açıklamaktadır.

Aile özel bir yapı olup aile bireyleri birbirinin iyi ya da kötü söz, tavır ve davranışlarından etkilenirler. Süryani atasözlerinde ebeveynin davranışlarının çocukları etkilediğini ifade eden pek çok atasözü dikkatimizi çekmektedir. “Baba yetişmemiş tüzümler tadar oğlunun ağzı ekşir”³³, “baba haram yer ceremesini çocuklar çeker”³⁴ bu konuda dikkat çeken atasözleridir. Babanın yaptığı hatalardan çocuk sorumlu olmasa da babanın çocuk üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceği dile getirilmekte, hakikat en güzel şekilde resmedilmektedir.

Ayrıca ailenin, soyun önemine işaret eden atasözleri de ailenin ve anne babanın çocuk üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. “Büyük aileden gelin istenir”³⁵ “iyi oğlan babasına çeker”³⁶, “asalet sahibi aileden kız getir hasır üzerine yatsanız bile”³⁷, “insan aslından gelir”³⁸ -her şey aileden tevarüs edilir manasında-, “çingeneden hatun olmaz”³⁹ ifadeleri soyun ve asaletin önemine işaret etmektedir. “Yılan yılanlık doğurur”⁴⁰ sözü de soyu kötü olanın kötü nesiller ortaya çıkaracağını dile getirmektedir. Süryanilerde bu söz çocuğun şerde babasına benzediği anlamında kullanılmaktadır. Ancak bütün bunlara muhalefet eden bilakis hiç bir şeyin belli olmayacağı asalet soyun her şeyin belirleyicisi olmadığını ifade eden “ gülden diken dikenden gül olur”⁴¹ atasözü son derece ehemmiyetlidir.

Bireyin yetişmesinde çevrenin önemine dikkat çeken “körler arasında yaşarsan kör olursun, görenler arasında yaşarsan açık göz olursun”⁴² beyanı eğitimde çevrenin önemine açıkça işaret etmektedir. “Papazların oğulları her şeyi bilirler”⁴³ atasözü de çevrenin ve içinde bulunulan durumun çocuğun birikimini, kültürünü ve malumatını etkilediğini dile getirmektedir.

Çocukluk çağının riskli bir dönem olduğu, bu yaşlarda çocuğa ilgi ve alaka gösterilmediği takdirde nasıl tehlikeli sonuçlar ortaya çıkacağı herkesçe bilinmektedir. Bu noktada anne-babanın çocukla ilgilenmesinin ve onu sahipsiz bırakmamasının gereğini “çocuk yavru köpek gibidir, kim yiyecek verirse onun peşinden gider”⁴⁴ atasözü net bir şekilde ortaya koymaktadır. Aynı şekilde bunu destekleyen, çocukla iletişimde anne babanın sağlıklı bir yaklaşıma sahip olması gerektiğini ve bu noktada

³³ Akçay, *age.*, s. 10.

³⁴ Lahdo İshak, *age.*, s. 76.

³⁵ Akçay, *age.*, s. s. 13.

³⁶ Akçay, *age.*, s. 28.

³⁷ Lahdo İshak, *age.*, s. 21.

³⁸ Lahdo İshak, *age.*, s. 27.

³⁹ Lahdo İshak, *age.*, s. 96.

⁴⁰ Lahdo İshak, *age.*, s. 68.

⁴¹ Lahdo İshak, *age.*, s. 280.

⁴² Akçay, *age.*, s. 33.

⁴³ Akçay, *age.*, s. 38.

⁴⁴ Lahdo İshak, *age.*, s. 287.

ebeveyne büyük görev düştüğünü ifade eden “eve git çocuklar seni sevsin”⁴⁵ atasözü de anne babaya sahip olduğu sorumluluğu ve ailedeki sevgi ortamının doğması adına yapılması gerekeni en güzel şekilde hatırlatmaktadır. Ayrıca “çocuklar reyhan dalı gibidirler”⁴⁶ ifadesi de çocukların ilgiye ve alakaya muhtaç oldukları, hassas oldukları, ilgilenilirse güzel bir bitki gibi kokacaklarını ifade etmekte, kültürel anlamda sahip olunması gereken eğitim bilincini en güzel şekilde dile getirmektedir. Çocuğun ifade ettiği anlam ve değeri de “çocuklar evin süsüdür”⁴⁷ atasözü açıkça ortaya koymakta, çocukların önemine bu şekilde değinilmektedir. Diğer yandan anne-baba ve yakın çevreye çocukla ilgilenmenin gereğini mükemmel surette aktaran, kültürel bir değer oluşumuna katkı sağlayan bir diğer ifade de “ilgisiz bir çocuk süsüz bırakılmış güle benzer”⁴⁸ atasözüdür.

Süryani geleneğinde bütün bunlara rağmen bu gerçeğe ve hakikate muhalif bazı atasözlerin bulunduğunu da görmekteyiz. Mesela “bir köpek yavrusunu kendine alıştıra ama bir çocuğu kendine alıştırtma”⁴⁹ atasözü genel manaya muhalefet etmektedir. Ancak doğruların itibari olduğu, yere ve zamana göre değiştiği gerçeği göz önüne alınırsa bu atasözünde çocuğun fazla şımartılmaması gerektiği ya da anne babaya bağımlı, bireysel hareket etme yeteneğinden yoksun çocuklar yetiştirmenin yanlış olduğu vurgulanıyorsa bu atasözünün de eğitim açısından doğruluk değeri söz konusu olacaktır. Aynı manayı destekleyen çocuğun şımartılmaması anlamında ele alınırsa bir değer ve doğruluk ifade eden “çocuğa bir ceviz verme iki tane istemesin”⁵⁰ ve “ihtiyaç değilse gezmeye çocukla, işe de binekle gitme”⁵¹ atasözleri bir denge unsuru olarak düşünülebilir. Ancak burada telif edemeyeceğimiz şu atasözü muhalif beyan olarak göz önündedir. “Çırağın gözleri açılmadan onlar çıkarılmalıdır”⁵².

Eğitimde okul öncesi dönem

Çocuk psikolojisi üzerine yapılan çalışmalar, çocuğun şahsiyetinin temel özelliklerinin ilk beş yıl içinde, yani çocuk henüz ilkokula başlamadan önce oluştuğunu ortaya koymaktadır. Yine yapılan araştırmalara göre bu ilk beş yılda kazanılan özellikler, hayatın geri kalan kısmında da etkisini sürdürmektedir.⁵³ Buna bağlı olarak anne babaların, çocukların gençlik ve yetişkinlik dönemlerindeki hayatını son derece etkileyen çocukluk dönemine hassasiyetle eğilmeleri gerekmektedir. “İnsanın hayatı boyunca beyin ve sinir sisteminin en hızlı geliştiği dönem ilk beş yaş devresidir. En yoğun öğrenme bu dönemde görülmektedir. Yapılan araştırmalar okul

⁴⁵ Lahdo İshak, *age.*, s. 287.

⁴⁶ Lahdo İshak, *age.*, s. 279.

⁴⁷ Lahdo İshak, *age.*, s. 280.

⁴⁸ Akçay, *age.*, s. 26.

⁴⁹ Akçay, *age.*, s. 12.

⁵⁰ Akçay, *age.*, s. 15.

⁵¹ Lahdo İshak, *age.*, s. 28.

⁵² Akçay, *age.*, s. 14.

⁵³ Süleyman Hayri Bolay-Mümtazer Türköne, *Din Eğitimi Raporu*, Ankara Mrk. İmam-Hatip Lis. Öğr. ve Mez. Vakfı, Ankara 1995, s. 113; Mehmet Emin Ay, “Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuk Üzerindeki Etkileri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1994, sayı 1, s. 163.

öncesi dönemde kazanılan tecrübelerin, bireyin sağlıklı bir kişilik yapısı oluşturmasında, yeteneklerini en verimli şekilde geliştirebilmesinde, inanç ve değer yargılarının şekillenmesinde ve toplumda sorumluluk sahibi olabilmesinde etkili olduğunu göstermiştir. İnsanın hayatı boyunca öğreneceği şeylerin üçte ikisini 3-6 yaş arasında öğrendiği araştırmalarla açıkça ortaya konulmuştur”.⁵⁴

Eğitimde özellikle okul öncesi dönem son derece önemli bir süreçtir. Bu hususa işaret eden bazı Süryani atasözleri mevcuttur. Bunlar arasında öncelikle işaret etmek istediğimiz husus çocuğun bir takım kabiliyet ve yeteneklere sahip olduğu bu durumun da çocukluk döneminde kendisini gösterdiği ifade edilmektedir. Mesela “asil horoz yumurtadan beri öter”⁵⁵ veya iyi oğlan yumurtasından belli olur”⁵⁶ atasözleri çocuğun adam olacağına çocukluktan belli olacağını ifade etmektedir. Aynı şekilde “çalışkan çocuk küçüklüğünden bellidir”⁵⁷ atasözü de bu manayı desteklemektedir. Ancak son derece önemli bir ifade olan “çocuklukta öğrenilenler taşa kazımak gibidir”⁵⁸ atasözü okul öncesi dönemin önemini bilindiği ve kültür içerisinde bu hakikatin vurgulandığını göstermektedir. Ayrıca “yedi yaşında kötü alışkanlıklara alışmış yaş yetmiş hala bırakmamış”⁵⁹ atasözü de küçük yaşlarda verilen doğru eğitimin önemini ve eğitim zamanının başlangıcını dile getirmektedir. Yine “küçük yaşta ağaç dikersen onunla beraber büyürsün ve ağaçtan bol meyve yersin”⁶⁰, “nereye taşırırsan taşın öğrenimin yoktur yaşı”⁶¹ atasözleri de eğitimde bireyin hayatının ilk dönemlerin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Çocuklarda Kız ve Erkek Ayrımı

Süryani kültüründe çocuklara değer veren atasözleri vardır. Mesela “dünyada çocuktan daha tatlısı çocuğun çocuğudur”⁶² ifadesi çocuğun yanında torunların da sevmeye layık değerli varlıklar olduğunu vurgulamaktadır. Buna mukabil bizim incelediğimiz atasözleri arasında erkek lehinde pozitif bir yaklaşımın olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. “Oğlan dolu ev altın madenidir”⁶³ denilerek erkek çocuklara aşırı ehemmiyet gösterilmesi ve onların kıymetli addolunması dikkat çekicidir. Bunun haricinde “babanın sevincinin kaynağı oğuldur”⁶⁴ atasözünde kız değil de erkek çocukların sevinç ve mutluluk kaynağı olarak dile getirilmesi ilginçtir. Ayrıca iyi ve güzel davranışları yapan erkek çocukların babaya aidiyetini ifade eden “iyi oğlan babasına çeker”⁶⁵ atasözü erkek egemenliğini açıkça ortaya koymaktadır. Görüldüğü

⁵⁴ Zeynep Nezahat Özeri, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul 2004, s. 15.

⁵⁵ Lahdo İshak, *age.*, s. 97.

⁵⁶ Akçay, *age.*, s. 28.

⁵⁷ Akçay, *age.*, s. 14.

⁵⁸ Lahdo İshak, *age.*, s. 187.

⁵⁹ Akçay, *age.*, s. 44.

⁶⁰ Akçay, *age.*, s. 34.

⁶¹ Akçay, *age.*, s. 36.

⁶² Lahdo İshak, *age.*, s. 279.

⁶³ Akçay, *age.*, s. 37.

⁶⁴ Lahdo İshak, *age.*, s. 107.

⁶⁵ Akçay, *age.*, s. 28.

gibi atasözlerinde erkek çocuğa verilen ehemmiyet dikkat çekmektedir. Buna mukabil kız çocuklarının lehinde bir atasözünün bulunmaması ilginçtir.

Çocuğun ailedeki sırası

Eğitimsel anlamda her çocuğun ailedeki sıraya göre avantajlı dezavantajlı olduğu bir takım durumlar vardır. Aile içerisinde küçük çocuk olmanın avantajlarının yanında olumsuzluğunun Süryani kültüründe daha fazla olduğu atasözü ile ifade edilmektedir. “Keşke bir köpek yavrusu olsaydım kardeşlerin küçüğü olmasaydım”.⁶⁶ Ancak bunun tam tersi manayı ifade eden bir başka atasözünde de “küçüklerin payı her zaman büyüktür.”⁶⁷ beyanıyla zahiren de olsa bir çelişki durumu ortaya çıkmaktadır.

Fiziksel Özellik ve Akıl

Hangi insanın nasıl bir kapasite ve yetenek sahibi olduğu görünüşünden bilinemez. Akıl ve zeka unsuru kişiye göre değişmekle birlikte fiziksel özelliklerle bilinecek bir husus değildir. “Tanrı insanların kalıplarına göre akıl vermemiştir”⁶⁸ atasözü de bu anlamın ifadesidir. Ayrıca “bedeni hoş ama gözleri şaş ve akli boş”⁶⁹ atasözüyle de fiziki güzel olsa da insanın aklının ve zekasının gelişmiş olmayabileceği gerçeğine işaret edilmektedir. Ancak bu hususa ters insanların fiziki özellikleri ile akıl arasında ilişki kuran bazı atasözlerine rastlamaktayız. Mesela “uzun insanların akli dizlerinde olur”⁷⁰ ifadesiyle fiziki özellikle akıl ve zeka arasında bir bağlantı kurulmuştur.

Eğitimde Tedricilik

Çocuk eğitimi bir süreç işidir. Ona kazandırılmak istenen davranışların onun bünyesine yerleşmesi, yavaş yavaş cereyan etmektedir. Onları yetiştirirken daima beklemek ve basit alıştırmaları bıkmadan, usanmadan tekrarlamak gerekir. Bundan dolayı anne-baba veya eğitimcinin bu kaideyi göz önünde bulundurarak sabırla ve azimle hareket etmesi gerekir⁷¹. Çocuğa kazandırılmak istenen bütün iyi davranışlar yavaş yavaş ve ölçülü bir şekilde, bıktırıp usandırmadan, aşamalı olarak, benimseterek ve sevdirilerek yapılmalıdır.

Eğitimin bu yönü bilinerek yapılan faaliyetler başarıya ulaşır. Her ne kadar içinde eğitim sözü geçmese de Süryani kültüründe daha çok çocuk eğitiminde aşamalı ve tedrici eğitimin gereğini ifade için kullanılan “Allah dünyayı altı günde yarattı”⁷² atasözü son derece dikkat çekicidir. Bunun haricinde tedriciliğin yanında eğitim faaliyetleri için devamlılık ve sürekliliğin önemine işaret eden bizde de karşılığı olan “bir damla kan taşı deler”⁷³ atasözü de tedrici eğitimin gereğini mesaj vermektedir.

⁶⁶ Akçay, *age.*, s. 31.

⁶⁷ Akçay, *age.*, s. 35.

⁶⁸ Akçay, *age.*, s. 41.

⁶⁹ Akçay, *age.*, s. 11.

⁷⁰ Akçay, *age.*, s. 42.

⁷¹ Savard C., *Çağdaş Pedagojiden Seçmeler*, (trc. Nejat Yüzbaşıoğulları), Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1976, s. 43.

⁷² Lahdo İshak, *age.*, s. s. 19.

⁷³ Lahdo İshak, *age.*, s. 274.

Aynı şekilde “kanatlar olgunlaşmadan uçmaya çalışılmaz”⁷⁴ atasözü de her şeyin bir zamanının olduğunu, süreç istediğini ve sabırlı olmak gerektiğini dile getirmektedir. Bunların haricinde “sabırla üzümler pekmez olur”⁷⁵, “sabrın sahibi Mısır’ın kralı olur”⁷⁶ atasözleri de sabrın önemine işaret etmektedir.

Eğitimde Sevgi ve Dayak

Bütün pedagoglar ve eğitimciler çocuğun eğitiminde sevgi unsurunun önemine işaret etmektedirler. A. T. Jersild’a göre; “çocuğun hayatında bir bozukluk varsa bunun başlıca nedeni sevgi eksikliğidir ya da tersine çocuğun hayatında her şey iyi gidiyorsa, bunun başlıca nedeni gerekli kişiden gereği kadar gerekli tipte sevgi görmesidir”.⁷⁷

Çocuk ve gence şefkatle yaklaşmak onun gelişmesine en uygun tesiri yapar. Diğer yandan dayak da yarattığı korku ile bazı kuralların kabulünü sağlayabilir. Ancak bu şekilde ulaşılan başarı yüzeyseldir. Şiddet çocukta iç disiplin yaratmaz, oysa terbiyenin gayesi genci kendi kendine kararlar alabilen, hareket ve düşüncelerinde sorumlu bir insan haline getirebilmektir⁷⁸. Çünkü eğitimde esas olan çocuğun bir takım bilgi ve esaslara bilgi düzeyinde sahip olması değil, öğrendiklerini içselleştirmesini, benimsemesini, anne-baba veya diğer insanların otorite ve baskısı olmaksızın zevkle ve istekle yerine getirmesini sağlamaktır. Şiddet, genel anlamda yüzeysel bir eğitim ve bilgi yükler ama benimsemeyi sağlamaz.

Süryani atasözlerinde de çocukların ilgiye ve sevgiye ihtiyaç duydukları, sevgi ve şefkatin önemli bir unsur olduğu dile getirilmektedir. “Önce büyük küçüğe sevgi vermelidir ki sonra küçük büyüğe saygı gösterebilir”⁷⁹ atasözünde büyüklerle küçüklerin karşılıklı yaklaşım biçimi dile getirilirken büyüklerin sevgi sahibi olmaları vurgulanmaktadır. “Eve git çocuklar seni sevsin”⁸⁰ atasözü anne-babaya sahip olduğu sorumluluğu ve ailedeki sevgi ortamının doğması adına yapılması gerekeni en güzel şekilde hatırlatmaktadır. Ayrıca “çocuklar reyhan dalı gibidirler”⁸¹ beyanı da çocukların ilgiye ve sevgiye muhtaç olduklarını, hassas varlıklar olduklarını, dile getirmektedir. Çocuğun ifade ettiği anlam ve değeri de “çocuklar evin süsüdür”⁸² beyanı açıkça ortaya koymaktadır. Ancak bu duruma muhalefet eden çocuklara ilgi, sevgi ve şefkatin ötesinde özellikle dayacağı salık veren beyanların Süryani kültüründe mevcut olduğunu görmekteyiz. Mesela “oğlunu (dayakla da olsa) terbiye et. Eceli gelmeden ölmez”⁸³; “Gözden kaybolmadan testi kırılmadan iş işten geçmeden kızını

⁷⁴ Akçay, *age.*, s. 29.

⁷⁵ Akçay, *age.*, s. 38.

⁷⁶ Akçay, *age.*, s. 38.

⁷⁷ Arthur T. Jersild, *Çocuk Psikolojisi*, (trc. Gülseren Günçe), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara 1976, s. 363.

⁷⁸ Refia Şemin, *Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 69.

⁷⁹ Akçay, *age.*, s. 37.

⁸⁰ Lahdo İshak, *age.*, s. 287.

⁸¹ Lahdo İshak, *age.*, s. 279.

⁸² Lahdo İshak, *age.*, s. 280.

⁸³ Lahdo İshak, *age.*, s. 24.

döv”⁸⁴ ifadeleri sevgi unsurunu bırakan dayak ve şiddeti net olarak öngören atasözleri olarak dikkat çekmektedir.

Eğitimde bireysellik

Her ne kadar çocuklara verilen eğitim ve öğretim faaliyetinde çevre faktörlerinin etkisi ve önemi inkar edilemese de aynı eğitimden geçen her çocuktan aynı sonucun alınmadığı da bir gerçektir. İşte Süryani kültüründe de “elin parmakları birbirlerine benzemezler”⁸⁵ atasözü bu hakikati ortaya koymaktadır. Bu ifade ayrıca eğitimde bireyselliğe dikkat çekmekte, herkese aynı eğitimin, aynı yöntem ve metodun geçerli olamayacağını ortaya koymaktadır. Süryani geleneğinde bireylerin farklılığına işaret eden bir başka atasözü de “iki eşekten biri ahıra girer diğeri girmez”⁸⁶ beyanıdır. Bu atasözü de herkesin bir ve eşit olmadığını, genel anlamda benzer veya aynı olsa da bireyler arasında davranış gelişimi ya da diğer hususlar bakımından farklılıkların olacağını ortaya koymaktadır.

Her insanın muhterem olduğu ayrı bir değer olduğu bizce malumdur. Her ne olursa olsun herkesin ayrı bir kıymet ve değerinin olduğunu ifade eden “her insanda altın değerinde olan sözler bulunur”⁸⁷ atasözü Süryani kültüründe her insanın değer sahibi olduğunu destekleyen, herkesin sahip olacağı bir takım güzelliklerin olabileceğini vurgulayan bir atasözü olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda “bir fidanla orman bir gülle de bahar olmaz”⁸⁸ ve “bir gülden bahar olmaz”⁸⁹ atasözleriyle de sadece bireysel olarak verilen eğitimin ve ıslah çalışmalarının değer ifade etmeyeceği asıl kurtuluşun ancak bütüncül anlamda yapılan külli faaliyetler ile olacağı vurgulanmaktadır.

SONUÇ

Atasözlerinin uzun ömürlü olmasında, kuşkusuz verdikleri öğütlerin eskimezliği ve çağların yıpratıcı etkisine direnebilme gücü büyük rol oynamaktadır. Atasözleri sadece verdikleri mesaj ve öğütler sebebiyle önem taşımazlar, dil ve edebiyat bakımından da kıymetli ürünlerdir. Kalıplaşmış, kısa ve özlü yargılar biçiminde olan atasözleri, bir bakıma toplumların yaşama biçimlerinden çıkarılmış davranış kuralları oldukları gibi, o toplumun inanışlarını, töre ve geleneklerini, dünyaya bakış biçimini de yansıtır. Nesilden nesile, günümüze kadar aktarılan deyimler ve atasözleri, Süryani kültürünün yaşam şartları ve gelenekleri hakkında önemli bir mirastır.

Toplum eğitimi etkilediği gibi eğitim de toplumu etkilenmiştir. Eğitim anlayışının oluşturulmasında belirleyici rol oynayan unsurlar, toplumu oluşturan bireylerin yaşam felsefeleridir. Süryani kültüründe eğitim anlayışının vücut bulduğu pek çok hususun atasözleri çerçevesinde dile getirildiğini görüyoruz. Süryani atasözlerinde eğitimin her

⁸⁴ Lahdo İshak, *age.*, s. 64.

⁸⁵ Akçay, *age.*, s. 18.

⁸⁶ Akçay, *age.*, s. 25.

⁸⁷ Akçay, *age.*, s. 24.

⁸⁸ Akçay, *age.*, s. 12.

⁸⁹ Lahdo İshak, *age.*, s. 44.

alanıyla ilgili bilgiler mevcut olmasa da bazı hususlarda eğitimde tedricilik, sevgi merkezli eğitim ve benzeri önemli eğitim ilkelerinin dile getirildiğini tespit etmiş bulunuyoruz.

Süryani geleneğinde ailede eğitime verilen önem dikkat çekici boyutlardadır. Ailenin en iyi eğitim merkezi olduğunu ifade eden atasözleri küçük yaşta eğitimin gereğine işaret eden atasözleriyle bir araya getirildiğinde eğitimin en temel konusu olan okul öncesi eğitimin gereğinin bilindiği ve bu hususun dikkatle vurgulandığı sonucuna götürmektedir.

Burada belirtilmesi gereken bir husus da Süryani atasözlerinde verilen eğitim mesajlarının tamamının günümüz eğitim anlayışıyla örtüşmediği gerçeğidir. Ayrıca bazı konularda birbirine muhalif görünen bazı eğitim ilke ve anlayışlarının da bu çerçevede dikkat çeken bir başka nokta olduğunu özellikle belirtmeliyiz. Sonuç olarak Süryani kültüründe eğitime hak ettiği değerin verildiğini görüyoruz. Ancak vakıada bunların ne kadar gerçekleştirilebildiği ise ayrı bir çalışma konusu olarak bu alanda çalışma yapacak araştırmacıları beklemektedir.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan, *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1978.
- AKÇAY, Ercan, *Süryani Atasözleri*, Aram Yayınevi, Almanya 2005.
- AY, Mehmet Emin, "Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuk Üzerindeki Etkileri", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1994, sayı 1.
- BAYRAKTAR, M. Faruk, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), İstanbul 1989.
- _____, "Ailenin Eğitim Görevi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1995, sayı 2.
- BOLAY, Süleyman Hayri - Türköne, Mümtazer, *Din Eğitimi Raporu*, Ankara Mrk. İmam-Hatip Lis. Öğr. ve Mez. Vakfı, Ankara 1995.
- C., SAVARD, *Çağdaş Pedagojiden Seçmeler*, (trc. Nejat Yüzbaşıoğulları), Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1976.
- DİLÇİN, Dehri, *Edebiyatımızda Atasözleri*, TDK Yayınları, Ankara 2000.
- ELÇİN, Şükrü, "Atalar Sözü", Türk Dünyası El Kitabı, TKAE Yayını, Ankara 1998.
- _____, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- EMİR, Sabahat, *Atasözleri ve Vecizlerin Açıklamaları*, Emir Yayınları, İstanbul 1983.
- GÖZLER, Fethi, *Türkçe Deyimler Türkçe ve Edebiyat Terimler Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1994.
- Jersild, Arthur T., *Çocuk Psikolojisi*, (trc. Gülseren Günçe), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara 1976.
- KABAKLI, Ahmet, *Türk Edebiyatı 1*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- KÖKSAL, Hasan, *Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*, Tokar Yayınları, İstanbul 2002.
- LAHDO İshak, *Emsâl Min Bazebedey*, Matbaatu'l-ilm, Dımaşk 1994.